

PROBLÈMES DE CHRONOLOGIE RELATIVE ET ABSOLUE CONCERNANT LES CIMETIÈRES MÉROVINGIENS D'ENTRE LOIRE ET RHIN. ACTES DU IIe COLLOQUE ARCHÉOLOGIQUE DE LA IVe SECTION DE L'ÉCOLE PRATIQUE DES HAUTES ÉTUDES (Paris 1973), pod red. Michela Fleury i Patricka Périn, Paryż 1978, ss. 224, XXVI tablic.

W 1959 r. M. Fleury i M. France-Lanord odkryli w Saint-Denis grobowiec, który zidentyfikowali jako należący do królowej Aregondy, żony króla Franków Chlotara I (511-561), matki Chilperyka (561-589), wzmiankowanej przez Grzegorza z Tours (zm. w 594 r.), autora wielkiej *Historii Franków*. Bogactwo i oryginalność wyposażenia tego grobu nadało mu charakter zupełnie wyjątkowy, co z kolei ograniczało możliwości porównań. Jedynie dwie złote, wysadzone granatami fibule koliste posiadały odpowiedniki, a mianowicie na cmentarzysku z Marilles (Brabancja), datowane przez E. Salina na początek, względnie połowę VII w. i niezbyt precyzyjnie — na VII w. — przez redaktorów wystawy sztuki merowińskiej (Bruksela 1954). Chronologię tego ostatniego cmentarzyska ustalono początkowo na VII-VIII w., wykluczając wiek VI, podczas gdy zespół archeologów francuskich, weryfikujący obecnie te ustalenia, określili ściśle czas jego powstania na początek ostatniego trzydziestolecia VI w.

Te rozbieżności w datowaniu cmentarzysk, utrudniające w konsekwencji korzystanie z materiałów porównawczych, wzbudziły niepokój badaczy okresu merowińskiego i skłoniły ich do skoncentrowania się na tej, tak niezmiernie trudnej i wymagającej precyzji, problematyce. W celu zaprezentowania wyników doświadczeń, zdobytych w toku wieloletnich studiów nad zagadnieniem datowania cmentarzysk merowińskich, zorganizowano międzynarodową sesję zatytułowaną: *Problemy chronologii względnej i absolutnej dotyczące cmentarzysk merowińskich pomiędzy Loarą a Renem* (Paryż, 1-4 wrzesień 1973).

Opublikowane po pięciu latach materiały z tej sesji zawierają 20 komunikatów zgrupowanych w czterech wydzielonych częściach i we wstępie, w którym mieści się ponadto: mapa terytorialnego zakresu badań, program sesji wraz z listą uczestników oraz słowo wstępne wygłoszone przez Michela Fleury'ego. Hasła tytułowe poszczególnych części określające tematykę zaprezentowanych w nich komunikatów, są następujące: cz. I — Groby z okresu późnego cesarstwa (rzymskiego) zawierające broń; cz. II — Problematyka okresu przejściowego pomiędzy końcem epoki rzymskiej i okresem merowińskim, na podstawie cmentarzysk; cz. III — Chronologia cmentarzysk merowińskich — podstawy metodologiczne; cz. IV — Różne zagadnienia. Dwa komunikaty zamieszczone w końcowej partii

Wstępu to: K. Bönhera, dotyczący chronologii materiałów pochodzących z cmentarzysk merowińskich z terenu dzielnicowego królestwa Austrazji (s. 7-12) i R.L.S. Bruce Mitforda, obejmujący prezentację rezultatów najnowszych badań nad materiałem archeologicznym z grobu królewskiego w Sutton Hoo, Wielka Brytania, hr. Suffolk (s. 13-17).

Elementem łączącym wypowiedzi wszystkich referentów jest, jak to uwypuklono w tytule publikacji, problem ustalania chronologii względnej i absolutnej cmentarzysk, z położeniem nacisku na możliwości przechodzenia od tej pierwszej do drugiej. Analizowane pod tym kątem cmentarzyska pochodzą z określonego okresu historii Francji i części krajów ościennych (Belgii, Szwajcarii, terenów środkowo-zachodniemieckich, zachodniej Holandii i południowo-wschodniej Anglii — czyli terytorium ówczesnego państwa Franków i jego silnych wpływów). Poza tym zarysowane zostały i inne, istotne dla każdego archeologa problemy, jak np. możliwości badania zróżnicowania etnicznego na podstawie materiału archeologicznego, to samo — odnośnie do zróżnicowania społecznego, wpływów kulturowych oraz przejściowych okresów historycznych (na przykładzie przełomu okresu rzymskiego i merowińskiego). Archeologicznymi wskaźnikami miałyby być, w ostatnim przypadku, jakościowe przeobrażenia elementów oraz zespołów elementów wyposażenia grobowego, następujące w czasie.

Przyjęte dla badań w zakresie problemu podstawowego szerokie tło porównawcze, zarówno w aspekcie terytorialnym jak i chronologicznym, nasuwa wrażenie, że jednym z dodatkowych celów było ukazanie, iż kultura Franków sięga korzeniami w głąb historii tego ludu czerpiąc wiele wzorów z cywilizacji rzymskiej (czy to w zakresie wytwórczości, czy też form organizacji społecznej), które stapiając się z elementami o jeszcze starszej, rdzennej tradycji, podlegają ewolucji, kształtując jej swoiste oblicze. Proces ten, jak udało się przekonywająco uargumentować, znajduje bardzo dobre odzwierciedlenie na obiektach sepulkralnych, gdzie można prześledzić go i na materiałach należących do wyposażenia grobowego i na obserwowalnych wskaźnikach różnych zwyczajów wiążących się ze sferą traktowania zmarłych, a jednocześnie pozostających w zależności od charakteru struktury społecznej. Zagadnienia te poruszają: V. Evison, *La tombe de guerrier de Landifay (France, Aisne)*, s. 39-44; J. Ypey, *La chronologie du cimetière Franc de Rhenen (Pays-Bas, Province d'Utrecht)*, s. 51-57; R. Pirling, *Chronologie du cimetière de Krefeld-Gellep (RFN, Nordrheinland-Westfalen)*, s. 59-68; A. Dasnoy, *Quelques tombes du cimetière de Pry, IVe-VIe siècles (Belgique, Province de Namur)*, s. 69-79; C. Seillier, *Quelques tombes du Ve siècle et du début du VIe siècle de la nécropole de Vron (France, Somme)*, s. 81-85 i J. Guillaume, *La chronologie des nécropoles mérovingiennes de Dieue-sur-Meuse (France, Meuse)*, s. 87-103.

Autorzy ci podkreślają fakt ciągłości kulturowej na badanym obszarze, uchwytną dzięki możliwości prześledzenia ewolucji zespołów form różnych kategorii przedmiotów i zjawisk.

Część tych samych badaczy, a także H.-W. Böhme (*Tombes germaniques des IVe et Ve siècles en Gaule du nord: chronologie, distribution et interprétation*, s. 21-38) i F. Scuvée (*Le cimetière barbare de Réville — France, Manche — chronologie, influences étrangères, stratigraphie géologique et essai d'interprétation statistique*, s. 131-141) przyczyniają się do szerszego widzenia społeczeństwa i kultury omawianego ludu, ukazując zarejestrowane w materiale archeologicznym na cmentarzyskach wpływy ludów, z którymi kontaktowali się, a często także współżyli Frankowie.

W wypracowaniu podstaw datowania źródeł dotyczących okresu merowińskiego uwzględniony został bogaty zestaw wskaźników chronologicznych, które, o ile

było to możliwe, ujmowano łącznie, bądź to na pojedynczych obiektach sepulkralnych, bądź dla większych regionów o wstępnie rozpoznanym stanie osadnictwa z omawianego okresu. Przy tym, różne metody ustalania chronologii stosowano kompleksowo.

Jeżeli deklaracje zawarte w zaprezentowanych komunikatach zgodne są faktycznie z praktyką badawczą (co nie w każdym przypadku dało się zweryfikować), to dokonane przez autorów zabiegi, zmierzające do ustalenia względnej i absolutnej chronologii cmentarzysk, można ująć w następujące punkty:

- 1) analiza układów stratyfikacyjnych (wszyscy autorzy badający obiekty wielowarstwowe);
- 2) analiza współwystępowania monet w zespołach datowanych innymi wskaźnikami lub ich pozbawionych (wszyscy autorzy);
- 3) analiza porównawcza badanych obiektów sepulkralnych z obiektami tej kategorii, o ustalonym datowaniu (np. H.-W. Böhme, *op. cit.*, s. 21-38; M. Petit, *Les sépultures du Bas-Empire de Guer (France, Morbihan)*, s. 45-48; J. Guillaume, *op. cit.*; P. Périn, *Quelques éléments de chronologie relative et absolue concernant les cimetières mérovingiens du nord de la Champagne*, s. 157-171);
- 4) analiza asocjacyjna elementów wyposażenia grobów na szerszym tle porównawczym, z uwzględnieniem lokalnych różnic (H. Böhme, *op. cit.*; P. Périn, *op. cit.*);
- 5) analiza osadnicza rejonu cmentarzyska (R. Pirling, *op. cit.*; J. Guillaume, *op. cit.*);
- 6) wykorzystanie źródeł pisanych i ikonograficznych o znanej chronologii (M. Petit, *op. cit.*; M. Fleury, *L'origine du décor des sarcophages de plâtre mérovingien de la région parisienne*, s. 111-130);
- 7) analiza stylistyczno-porównawcza wytworów sztuki (M. Fleury, *op. cit.*);
- 8) korzystanie ze skal typologicznych wypracowanych dla różnych kategorii zabytków, na podstawie analizy wyposażenia grobów osób o zidentyfikowanej tożsamości (K. Böhner, *La chronologie des antiquités funéraire d'époque mérovingienne en Austrasie*, s. 7-12);
- 9) datowanie metodą C¹⁴ (R. L. S. Bruce Mitford, *Le matériel archéologique de la tombe royale de Sutton Hoo (Grande-Bretagne, Suffolk): dernier bilan des recherches*).

Tak bogaty zespół zagadnień wchodzi w zakres przeprowadzonych badań, że nie sposób, nawet skrótowo, omówić tu ich wszystkich. Wspomnieć należałoby jednak o niektórych próbach śledzenia relacji pomiędzy pewnymi faktami archeologicznymi, relacji których uchwycenie służyć miało ujawnieniu związku chronologii zespołów grobowych z innymi, odwzorowanymi na cmentarzyskach zjawiskami oraz związku pomiędzy różnymi, rozpoznanymi chronologicznie faktami archeologicznymi. Są to:

- 1) relacje pomiędzy planografią cmentarzyska a uchwytymi fazami (F. Scuvée, *op. cit.*);
- 2) relacje pomiędzy planografią cmentarzyska a występowaniem lub współwystępowaniem różnych kategorii wytworów, czy też typów wytworów w obrębie grobów (H. Ament, *Le cimetière franc de Rübenach — République Fédérale Allemande, Rheinland-Pfalz, ville de Coblenze — Exemple de méthode chronologique*, s. 173-186);
- 3) relacje pomiędzy lokalizacją grobów na cmentarzyskach a statusem społecznym osób tam pochowanych (M. Martin, *Le cimetière de Bale-Bernerring, Suisse. Interprétation historique et sociale d'après la chronologie exacte des tombes*, s. 187-192).

Na szczególne uznanie zasługuje przy tym fakt, że wszystkie badane cmentarzyska posiadały ekspertyzy antropologiczne, co umożliwiło wnioski dotyczące różnych zjawisk natury społecznej.

Przy ogromnym wkładzie, jaki wnieśli współautorzy omawianej publikacji w problematykę chronologii cmentarzysk merowińskich, zastanawia jedynie fakt, dlaczego mając do dyspozycji liczny niekiedy materiał (kilkaset do kilku tysięcy grobów), nie pokusili się oni o zastosowanie technik statystycznych. W poszczególnych artykułach znajdują się co prawda postulaty dotyczące wykorzystania statystyki, jako pożytecznego narzędzia w badaniu materiałów masowych, niemniej, poza obliczaniem udziałów procentowych w zbiorach zabytków czy określonych faktów archeologicznych (np. sposobów konstrukcji grobów), nie spotykamy się z próbami analizy statystycznej. A przecież np. seriacja, stosowana od dawna (Petrie 1899) i tak szeroko, ostatnio zwłaszcza, przez archeologów anglosaskich (por. Kendall 1970, s. 25-34; Doran 1971, s. 1-2; Graham, Galloway, Scollar 1976, s. 94 i n.), mogłaby wnieść wiele nowego na polu badań w zakresie chronologii cmentarzysk z omawianego okresu dziejów Franków.

Wydaje się, że ograniczenie to jest wyrazem pewnej tendencji panującej obecnie w środowisku archeologów francuskich, tendencji do odwrócenia się od stosowania metod statystycznych i technik komputerowych w analizie danych archeologicznych (Gardin 1979, s. 146-149, 152, 279).

Powszechne do niedawna próby w zakresie tworzenia kodów opisowych i formalizacji archeologii (Gardin 1976; Lehnardt 1969) nie dały aż tak rewelacyjnych rezultatów, na jakie to z dużym optymizmem liczone. Wina leży, jak można przypuścić, raczej po stronie zbyt mechanistycznego podejścia do zagadnienia, a załamanie się „mody” na statystykę czy maszyny liczące świadczy o niezupełnej jeszcze dojrzałości do głębokiego zrozumienia roli tego rodzaju metod pomocniczych w badaniach archeologicznych. W konsekwencji, rzucono odpowiedzialność za niepowodzenia na maszyny, nie szukając błędów w teorii własnej dyscypliny.

Wracając do omawianej publikacji, jedynym autorem, który podjął próbę sformalizowanej analizy danych jest P. Périn (*op. cit.*, s. 159-163). Zastosował on metodę permutacji macierzowej, polegającą na graficznym porządkowaniu zabytków z cmentarzysk większego regionu, przy uwzględnieniu dwóch następujących cech: przynależności zabytku do określonego typu (1) i do konkretnego zespołu grobowego, z konkretnego cmentarzyska (2). W wyniku wielokrotnych przekształceń otrzymano klasy znalezisk o zbliżonej chronologii, co pozwoliło na wydzielenie faz chronologicznych w ramach istniejącego już podziału na okresy.

Metoda ta ma jednak swoje nie najlepsze strony, zwłaszcza gdy bierze się pod uwagę różne kategorie zabytków, gdyż wtedy każdy z nich posiada dla wyróżnionego zespołu grobów taką samą wagę diagnostyczną i jednakowy, tym samym, wpływ na rezultat porządkowania. Poprawniejszym, ze względów formalnych, byłoby obliczenie odległości taksonomicznej, przy użyciu współczynnika Youle'a. Wydaje się to też prostsze i mniej czasochłonne, aniżeli mechaniczne porządkowanie zawartości macierzy, zastosowane przez autora, który opisując procedurę (s. 159) wspomina o mozolnych zabiegach polegających na przestawianiu pasków papieru w obrębie raz kolumn, raz wierszy macierzy.

Pomimo możliwości stosowania alternatywnych rozwiązań, które zawsze są zresztą do pomyślenia, zasługi tej grupy archeologów, położone na polu badań nad problematyką chronologii cmentarzysk merowińskich, są bezprzecnie duże. Zaprezentowane wyniki studiów, jak i sam warsztat metodyczny, stanowią najlepszy dowód rzetelnej i twórczej postawy naukowej. Jeżeli, jak już zaznaczono wyżej, treść komunikatów jest w pełni zgodna z praktyką badawczą, to owoc tej praktyki zasługuje na pełne uznanie.

LITERATURA

Doran J.

1971 *An Evaluation of Statistical Applications*, „Newsletter of Computer Archaeology”, vol. VII, nr 2, s. 1-2

Gardin J. C.

1976 *Code pour l'analyse des formes de poteries*, Paris

1979 *Une archéologie théorique*, Paris

Graham I., Galloway P., Scollar I.

1976 *Model Studies in Computer Seriation*, [w:] *Archaeological Science*, vol. 3, s. 1-30

Kendall D. G.

1970 *A Mathematical Approach to Seriation*, [w:] *The Impact of the Natural Sciences on Archaeology*, London, s. 125-134

Leenhardt M.

1969 *Code pour le classement et l'étude des poteries medievaes (nord et nord-ouest de l'Europe)*, Caen

Petrie W. M. F.

1899 *Sequences in Prehistoric Remains*, „Januar of Anthropological Institute”, nr 29, s. 295-301

Teresa Rysiewska

P 184

Akc. 1/83/kp

12 I 83